

слоў, паказвае сродкі ўтварэння народных слоў.

Шмат добрых слоў сказана ў манаграфіі пра М. Я. Байкова, аўтара і сааўтара звыш ста друкаваных прац — падручнікаў, слоўнікаў, артыкулаў, рэцэнзій, навуковых інфармацый. І. К. Германовіч слухна зазначае, што створаныя М. Я. Байковым разам з С. М. Некрашэвічам перакладныя слоўнікі заставаліся найбольш грунтоўнымі да выхаду ў пасляваенны час акадэмічных Руска-беларускага і Беларуска-рускага слоўнікаў.

А. В. Багдановіч вядомы нам перш за ўсё як аўтар арыгінальнага падручніка «Беларуская мова», прызначанага для тэхнікумаў і самаадукацыі. Гэта быў «своеасаблівы тэарэтычны курс беларускай мовы з элементамі яе гісторыі, параўнальнага і агульнага мовазнаўства» (с. 130). Падрабязна аналізуе І. К. Германовіч і другую, рукапісную, працу А. В. Багдановіча — «Самавучыцель па беларускай мове».

Не абыздзены ў манаграфіі і працы беларускіх мовазнаўцаў у галіне русістыкі (А. В. Багдановіч, І. В. Воўк-Левановіч і інш.).

Заслужана атрымала высокую ацэнку даследчыка і навуковая дзейнасць М. І. Каспяровіча, якая працягвалася ўсяго восем гадоў, але была вельмі плёнай: апублікавана звыш 230 прац, у тым ліку два слоўнікі, адзін з іх — «Віцебскі краёвы слоўнік» — да гэтага часу застаецца самым аўтарытэтным даведнікам па гаворках Віцебшчыны. І. К. Германовіч дае падрабязны аналіз таксама «Слоўніка ўсходняй Магілёўшчыны» І. К. Бялькевіча.

У перыяд адраджэння беларускай культуры пытанням беларускай мовы надавалі шмат увагі і вучоныя іншых галін ведаў. Так, намеснік дырэктара Інстытута геалогіі і гідрагеалогіі Акадэміі навук БССР А. І. Крукоўскі быў аўтарам «Мазырскага краёвага слоўніка». На жаль, гэтая выдатная лексікаграфічная праца, якая ўжо друкавалася, так і не збераглася для нас.

Беларускім лексікаграфам добра вядома імя М. В. Шатэрніка, аўтара «Краёвага слоўніка Чэрвеньшчыны». У манаграфіі зроблен кваліфікаваны аналіз гэтай працы, яна заслужана ацэнена як «значны ўклад у беларускую дыялектную лексікаграфію і добры помнік яе аўтару» (с. 198).

Складаннем тэрміналагічных слоўнікаў беларускай мовы займаўся ў 20—30 гады многія вучоныя і пісьменнікі, у тым ліку Алесь Гурло, пра якога таксама дадзены асобны нарыс.

Падрабязна асвятляюцца І. К. Германовічам і дзейнасць вядомых аўтараў падручнікаў на беларускай мове А. С. Саломеніка (ён займаўся і складаннем тэрміналагічных слоўнікаў). В. А. Самцэвіча, Ю. А. Шакаля, К. І. Шапялёвіча.

Закрывае кнігу нарыс пра Г. М. Базыленку, сааўтара падручніка для філалагічных факультэтаў ВНУ «Курс сучаснай беларускай літаратурнай мовы» (1957) і калектыўнай манаграфіі «Гра-

матыка беларускай мовы. Марфалогія, т. 1» (1962), аўтара манаграфіі пра пачобныя і ўстаўныя канструкцыі ў беларускай мове і рада артыкулаў па мове твораў Якуба Коласа.

Добры падарунак атрымалі аматары беларускай кнігі, спецыялісты-мовазнаўцы. Шмат карыснага знойдуць у манаграфіі І. К. Германовіча і аўтары школьных падручнікаў, метадысты, збіральнікі жывога народнага слова, пісьменнікі, журналісты.

П. У. Сцяцко

Беларуская анамастыка.— Мінск: Навука і тэхніка, 1985.—150 с.

Новы выпуск «Беларускай анамастыкі» (пад рэд. акадэміка АН БССР М. В. Бірылы і канд. філал. навук В. П. Лемцюговай) прысвечаны актуальным пытанням. Тое, што даследуемы матэрыял абмежаваны ў асноўным рамкамі тэрыторыі Брэсцкай вобласці і Беларускага ваяводства, дазваляе больш поўна апісаць анамастыку гэтага рэгіёна. Большасць артыкулаў — на тапанімічную тэматыку, акрамя таго, у зборніку змешчаны бібліяграфічны ўказальнік прац па беларускай анамастыцы, надрукаваных у 1979—1985 гадах, і дапаўненне за 1972—1978 гады.

На падставе багатага фактычнага матэрыялу У. А. Шумская падрабязна апісвае мужчынскія і жаночыя размоўна-бытавыя формы назваў насельніцтва Брэсцкіны. Варыянтнасць асабовых форм імёнаў абумоўлена, на яе думку, гістарычна: фактам суіснавання дзвюх імёназвыўных сістэм (праваслаўнай і каталіцкай), а таксама ўзаемадзеяннем сістэм імёнааслова другіх народаў (Альберт, Марат, Рычард, Ваню, Санчо, Макс і г. д.). Дыялектнымі асаблівасцямі гаворкі выклікана вялікая колькасць фанэтычных варыянтаў, якія, на думку аўтара, «не з'яўляюцца самастойнымі формамі» (Лыксандр, Олыксей, Ярхіп, Мыхал). Аднак, як сведчыць сучасная імёназвыўная сітуацыя, такія формы могуць выконваць індывідуалізуючую функцыю, яны маюць сваю сферу ужывання (характэрны для людзей старэйшага ўзросту), сваю спецыфіку ў мастацкіх творах і ў адносінах да літаратурнай нормы. У другім артыкуле У. А. Шумскай, напісаным у сааўтарстве з Э. У. Макаранкам, на падставе статычных падлікаў выяўляецца дынаміка мужчынскіх і жаночых імёнаў Брэсцкага раёна, вывучаюцца этапы папулярнасці жаночых імёнаў з канца XIX стагоддзя і да цяперашняга часу.

У дыяхранічным плане антрапонімы «з няясным значэннем» падрабязна аналізуе Г. Г. Усціновіч, выдзяляючы разнастайныя групы адпаведных апелятываў, прыводзячы шматлікія гістарычныя паралелі.

Шырокае адлюстраванне ў зборніку знайшлі пытанні айканіміі. Звыш 20 тапаасноў са значэннем 'тып пасялення', сярод якіх такія, як *воля, горад, гарадзец, двор, засценак, пагост, сяло, слабада, сядзіба* і інш., апісвае В. П. Лем-

цюгова. Адметная рыса гэтай працы — шырокая экстралінгвістычная інфармацыя, што дазваляе ўстанавіць дынаміку семантычных з'яў, змяненне значэнняў лексем у адпаведнасці са зменай памяццяў.

Заслугоўвае ўвагі артыкул П. С. Будзько. Аўтар упершыню робіць спробу тыпалагічнага аналізу беларускіх і нямецкіх састаўных айконімаў. Аналіз вядзецца як з пункту погляду структуры, так і семантыкі кампанентаў айконімаў: выдзяляюцца тоесныя апорныя апелятывы, дзе пераважаюць два тыпы субстантываў — назвы рэльефа і флоры, а таксама назвы зямельных участкаў, тыпаў пасялення.

Каштоўнасьць артыкула М. Кандрацка ў тым, што тут звяртаецца ўвага на спецыфічныя множналікавыя айконімы літоўскага паходжання на Беларускае. Матэрыял суправаджаецца разнастайнымі тлумачэннямі, этымалогіяй назваў, гістарычнымі данымі аб канкрэтных вёсках. Значную колькасць гідронімаў басейна Заходняга Буга апісваюць Л. В. Бараўкова і Н. Я. Кулага.

У кантэксце даследаванняў па анамстыцы актуальнымі сталі пытанні лексіка-семантычнай матывацыі тапонімаў. У гэтым аспекце праведзена работа Н. У. Васілюк. На матэрыяле мікратапонімаў паўднёва-заходняй часткі Брэстчыны аналізуецца сувязі з лексічнай сістэмай мясцовага дыялекту. Г. В. Месько, даследуючы групу заонімаў, выяўляе матывавальныя прыметы, пакладзеныя ў аснову намінацый гэтай групы онімаў. Цікавая тэарэтычная інтэрпрэтацыя назваў адгідранімічнага паходжання польскага даследчыка Б. Чопэка.

Рэцэнзуемы зборнік дазваляе вылучыць некаторыя тэндэнцыі сучасных анамстычных даследаванняў на тэрыторыі Беларусі. Яшчэ далёка не поўнасцю сабраны матэрыял, як антрапанімічны, так і тапанімічны. Актуальным становіцца вывучэнне лексіка-семантычнай матывацыі онімаў, выяўленне іх структурных асаблівасцей, «механізмаў» пераходу агульных імёнаў ва ўласныя. Артыкулы зборніка сведчаць аб важнасці экстралінгвістычных фактараў, якія даюць магчымасць вызначыць дынаміку працэсаў анімізацыі. Комплексна-аспектнае вывучэнне ўласных імёнаў будзе спрыяць больш глыбокай характарыстыцы маўленчай дзейнасці.

В. А. Капытка

J. Demek, V. A. Plotnikov, V. M. Jasuchno. *Rusko-český a česko-ruský slovník obecných geografických termínů.*— Brno: Un-ta I. E. Purkyně.— 1985.— 268 S.

Научно-техническая терминология славянских языков, несмотря на их генетическое родство, весьма сильно различается. Более того — именно кажущаяся близость порождает массу случаев, требующих специального лингвистического комментирования и внимательного лексикографического описания. Это особенно относится к чешской и русской

географической терминологии, где весьма прихотливо перекрещиваются национальные и интернациональные элементы. Вот почему первый опыт «Русско-чешского и чешско-русского словаря общегеографических терминов» (ниже — Словарь), являющегося плодом сотрудничества чешских и советских авторов (двух географов и лингвиста), следует всячески приветствовать.

Практическая ценность Словаря несомненна: впервые он дает достаточно большой минимум (4 тысячи терминов) лексики, обозначающей основные понятия физической, экономической и социальной географии; специальные геоморфологические, геологические, метеорологические, гидрологические и другие термины, а также (спорадически) некоторые географические названия. При отборе материала авторы ориентировались прежде всего на терминологию, более или менее общепринятую и употребительную в русском языке. Это и понятно: в силу экстралингвистических причин географическая терминология русского языка чрезвычайно детализирована, включает массу специальных обозначений и народных номенклатур, что делает даже отбор терминов сложной проблемой.

Можно сразу сказать, что эта проблема, как и многие другие, вставшие на пути «первопроходцев» русско-чешской географической терминологии, решена успешно. Вполне оправдал себя союз специалистов-географов с лингвистом, обеспечившим точную языковую обработку и подачу терминологического материала. В частности, весьма удачно применен в словаре способ калькирования таких русских географических терминов, которые не имеют в чешском языке точных соответствий. История чешского и русского литературных языков показывает, что такой путь ведет к обогащению терминологического фонда и вполне соответствует закономерностям языковой системы. Лексическая концентрированность словаря не помешала, тем не менее, дать в нем и сведения иного системного ранга. Последовательно, например, русские и чешские термины здесь снабжаются грамматическими пометами — прежде всего рода и числа, что весьма важно из-за опасности отождествления идентичных лексем. Ср. рус. *баланс* и чеш. *bilance* ж. или чеш. *sondáž* ж. и русское *зондаж*. Лишь в очень редких случаях эти пометы неверны — напр., чеш. *slunce* дано с пометой f. (с. 220), хотя оно, как и в русском языке, — среднего рода.

В Словаре корректно и лексикографично исполнена главная цель любого двуязычного терминологического словаря — эквивалентизация описываемой лексики. Нельзя не отметить и экономную подачу терминологических словосочетаний: стержневое слово (обычно существительное) подается во главе словарной статьи, а его производные приводятся лишь в виде «расширителей», обычно прилагательных, уточняющих существительное. Так, после слова *облака* даются лишь прилагательные *грозовые*,